

УДК 343

I. Khar

PERPETRATOR OF CRIMES AGAINST PEACE, SECURITY OF MANKIND, AND INTERNATIONAL LEGAL ORDER

I.O. Xapb

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку має важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики, а отже потребують належного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми суб'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку присвятили певною мірою свої наукові праці такі вчені: Є.В. Лащук, П.С. Матишевський, С.С. Яценко, М.І. Хавронюк, І.Г. Поплавський, В.М. Киричко, О.І. Осадчий, Т.М. Тертиченко, А.Г. Кібальник, І.Г. Соломоненко та ін.. Проте ця проблема не знайшла до цього часу комплексного дослідження на теренах України.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта діянь, передбачених стст. 436–447 КК України, має певний теоретичний і практичний багаж у науці кримінального права [1, с. 137–147; 2, с. 18–20; 3, с. 58; 4, с.20; 5, с. 3–4; 6, с. 1–260; 7, с. 130; 8, с. 1–318; 9, с. 1–36; 10, с. 1–304; 11, с. 82–86; 12, с. 130–141; 13, с. 1–140]. Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального права. Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення певного злочину віку, з якого особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 348; 15, с. 74]. Існує й таке визначення суб'єкта злочину — «це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці,

з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність [16, с. 86; 12, с. 130].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, яке запропоноване В.Я. Таційом та В.К. Матвійчуком, оскільки з нього чіткіше визначається вік кримінальної відповідальності.

Історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний кримінальний закон завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014 р., коли вже й юридичну особу буде можна притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення [17, с. 4]. Тут необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч.1 ст.18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], а також сформульоване визначення спеціального суб'єкта — ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізично осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального — ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і злочинів, передбачених стст. 436—447 КК України. Така значущість суб'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку потребує значної уваги до його дослідження і, зокрема, до класифікації суб'єктів.

Аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури окреслив основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права. З дослідження цієї літератури видно, що під методологією розуміють насамперед звернення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності, вчення про структуру, логічну організацію, а також щодо методів і засобів цієї діяльності [19, с. 164]. Виходячи із зазначеного, слід погодитися з думкою В. Г. Павлова, що методологія дає змогу представити вчення про суб'єкт злочину взагалі, а на нашу думку, і про суб'єкт досліджуваних злочинів з історико-філософських, правових і теоретичних позицій, допомагає визначити найбільш перспективні напрями цього вчення, глибше пізнати логіку існуючих проблем, виявити і закріпити важливі пріоритети в їх дослідженні [8, с. 12].

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений в законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Вік як ознака суб'єкта злочину, вченими глибоко практично не вивчена. Складність цієї проблеми обумовлена тим, що вона зв'язана не тільки з природними, біологічними, але й соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наступала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Достатньо низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час. Загальна криміналь-

на відповідальність за чинним КК України настає з 16-ти років, хоча на практиці, і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно [18]. Справа в тому, що за деякі злочини, не оговорені в законі, кримінальна відповідальність може наступати з 18 років або з 25 років. Дане положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. В цьому зв'язку виникає необхідність привести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років. Від віку, на нашу думку, залежить і структура складу злочину.

Одним із аспектів дослідження суб'єкта в теорії кримінального права є його осудність, тобто такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [14, с. 204].

Крім того, стосовно суб'єкта злочину також існує проблема його класифікації. Адже, як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Деякі автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [20, с. 522; 12, с. 131–141 т. ін.]. Другі вважають, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [21, с. 9]. Існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [22, с. 42]. В теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний [23, с. 830–899; 10, с. 120 та ін.].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомогу судам та правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Положення, що склалося, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину і зокрема, суб'єкта злочинів, передбачених стст. 436–447 КК України. З цією метою перш за все звернемося до термінології, що використовується авторами для позначення суб'єкта конкретного злочинного діяння. Так В.Я. Тацій, А.А. Піонтовський, та ін., при визначенні суб'єкта злочину, що стосується злочинів проти правосуддя використовують термін «приватна особа». Автор підтримує позицію В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати [24, с. 70]. Перш ніж зробити спробу пояснити свою точку зору про це поняття, слід відзначити, що в кримінальному праві зміст терміну «приватна особа» до цього часу не отримав розробки. Ним в дійсності автори існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей називають суб'єктів злочинів, що стосуються злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. При цьому не дають пояснення, на відміну від поняття «службова особа», якими ж ознаками повинна володіти приватна особа. Разом з тим, розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення, на чому акцентував увагу В.К. Матвійчук [24, с. 70], що і ми спробуємо аргументувати при визначенні суб'єкта злочинів, передбачених стст. 436–447 КК України. Щоб отримати з цього питання більш або менш вичерпну відповідь, важливо дійсно дати тлумачення терміна «приватна особа», з'ясувати, який зміст в нього вкладається, і що власне під ним треба

розуміти, як його треба аргументувати. Згідно «Словаря русского языка» С. Ожегова слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего-либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [25, с. 717]. Близьке за значенням, хоча і більш вузьке тлумачення терміну «приватний» пропонує «Толковый словарь русского языка» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [26, с. 583]. Дещо схоже розуміння дається терміну «приватний» Великим тлумачним словником сучасної української мови «Який належить окремії особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення... виконується поза державною службовою... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою...» [27, с. 926].

З існуючих тлумачень терміну «приватна», що є в словниках, звичайно ще не можна визначити ознаки приватної особи. Нам здається, що для цієї мети ще додатково, необхідно скористатися тими положеннями, що є в чинному кримінальному законодавстві (ст. 364 КК України) як це робить В.К. Матвійчук у своїх роботах, а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи, що даються в юридичній літературі. Порівнюючи указані ознаки й правові наслідки, що є на практиці, які відносяться як до службової особи, так і неслужбової, використовуючи для пояснення тлумачення терміну «приватна», що дається у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта злочину.

Найбільш прийнятими, на мій погляд, є визначення і обґрунтування ознак суб'єкта злочину через діяльність і функції суб'єкта [28, с. 70–71], тобто функціональну діяльність такої особи. Зазначена позиція В.К. Матвійчука потребує лише певного уточнення, яке повинне мати таке наповнення: «крім діяльності і функцій суб'єкта (функціональної діяльності такої особи) ще необхідно в зазначеній динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта». Що ж стосується службових осіб, які дають вказівку на вчинення злочину або які його вчиняють особисто, то їх діяльність згідно ст. 364 КК України відноситься до здійснення постійно чи тимчасово чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади, чи місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється повноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноваженим органом чи повноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо [29, с. 79].

Суть однієї функції, як це зрозуміло, виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [30, с. 30–31; 31, с. 491–495]. Друга — охоплює коло

обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін. суб'єкта [32, с. 62–63; 31, с. 495].

У частини суб'єктів, як свідчить це дослідження, функції та статус службової особи відсутні. Слід погодитися з думкою, що неможливо дати всебічне і об'єктивне визначення суб'єкта злочину (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину [32, с. 80].

Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції – відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно-відомчими актами [32, с. 62–71].

Ми згодні з позицією В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» і «службова особа» відноситься до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично буде вірним, якщо конкретні системи розглядаються в конкретних умовах (тобто в системі, досліджуваних суспільних відносин) [32, с. 63], а саме, які охороняються ст.ст. 436–447 КК України, як це доводиться в указаній статі. Отже повнота поняття «суб'єкт злочину» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто має бути відсутня пустота, відсутність наповнення цього поняття). З цього приводу слід погодитися з позицією В. К. Матвійчука і положень формальної логіки, що при діленні певного поняття, а саме «суб'єкт злочину», сума об'ємів понять – дільників: – «службова», «неслужбова» і «приватна» особа має бути рівною об'єму (обсягу) діленого поняття [32, с. 64]. Таким чином, можна погодитися з таким визначенням приватної особи як «суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності» [32, с. 64].

Дещо іншою термінологією користується при визначенні суб'єкта злочину В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину ним використовується поняття «громадяни», поряд із службовими особами [22, с. 28]. Нам здається, що вірну позицію в цьому питанні займає В.К. Матвійчук, який зазначає що «використання терміну «громадянин» в поєднанні з службовими особами, як складових суб'єкта злочину, неправомірно» [24, с. 93]. Дійсно, що таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину приводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересіченню, перетину [24, с. 93], а на нашу думку, веде до повного відторгнення їх одного від одного, адже очевидно, що службові особи є також громадянами. Крім того, при такому поєднанні вбачається і друга логічна помилка – неповнота ділення [24, с. 93], що є, на наш погляд, істотною методологічною помилкою. Автори, виходячи з механізму логіки мислення,

використовуючи поняття «громадяни», не включають, як можливих суб'єктів злочину, осіб без громадянства, громадян іноземної держави, неслужбових і приватних осіб. Це ще раз підтверджує нашу позицію щодо суб'єкта злочину.

Поділ суб'єктів на загальний та спеціальний, як вірно вказує С.Б. Гавриш, для злочинів дійсно недостатній, бо не відображає соціального і правового статусу суб'єкта [33, с. 484]. В дійсності це так, оскільки цей термін є певна абстракція, що позбавлена соціального змісту тобто реальності суб'єкта як такого.

Автор вважає, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочинів, передбачених стст. 436–447 КК України, повинно перш за все слугувати практиці боротьби з цими злочинами. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи кримінального закону.

Таким чином, маючи основні методологічні та теоретичні підходи щодо суб'єкта злочинів і, зокрема щодо злочинів, передбачених стст. 436–447 КК України, проведемо дослідження суб'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Таке дослідження суб'єкта цих злочинів ми проведемо у відповідності з системою, яка має місце в існуючих публікаціях.

Суб'єкт злочинів проти миру (стст. 436, 437, 438, 447 КК України). З приводу суб'єкта злочину, передбаченого ст. 436 КК існують наступні погляди: 1) Т. М. Тертиченко — заявляє, що суб'єкт цього злочину може бути будь-яка осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку [34, с. 744]; 2) В.М. Киричко — переконаний, що суб'єкт злочину — особа, яка досягла 16-річного віку [35, с. 643]; 3) І. Г. Поплавський — стверджує, що суб'єктом цього злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку, громадянин України, так й іноземний громадянин або особа без громадянства [36, с. 911]; 4) Є.В. Лашук та М.І. Хавронюк наполягають на тому, що суб'єкт цього злочину — загальний [37, с. 1018; 38, с. 1240]; 5) П.С. Матишевський — запевняв, що суб'єктом цього злочину може бути громадянин України, іноземець, а також особа без громадянства [39, с. 436]; 6) Ю.В. Александров — переконує, що суб'єктом цього злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку [40, с. 673]; 6) О.Г. Кибальник, І.Г. Соломоненко — заявляють, що «за ч.1 ст. 354 КК РФ суб'єкт цього злочину може бути лише загальний, а за ч. 2 цієї статті є спеціальний суб'єкт — особа, яка займає державну посаду РФ чи державну посаду суб'єкта РФ. Згідно з п. 3 примітки до ст. 285 КК РФ, під особами, що займають державні посади РФ, розуміють осіб, які займають посади, встановлені Конституцією РФ, федеральними конституційними законами і федеральними законами для безпосереднього виконання повноважень державних органів. Згідно ст. 10 Конституції РФ, державна влада в РФ здійснюється Президентом РФ, Федеральними Зборами, Урядом, судами. Повний перелік державних посад РФ, у відповідності із ст. 9 Федерального Закону «Про систему державної служби РФ» від 27.05.2003 р., визначений у відповідних реєстрах посад державної служби. У свою чергу, під особами, які займають державні посади суб'єктів РФ, розумі-

ють осіб, що займають посади, встановлені конституціями чи статутами суб'єктів РФ для безпосереднього виконання повноважень державних органів (глави і депутати представницьких органів і глави виконавчої влади суб'єктів РФ (губернатори і глави адміністративних країв і областей, президенти республік у складі Росії, мери міст федерального значення і т. ін.) [41, с. 157–159].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого статтею 436 КК України дає нам можливість сформулювати наступне визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину пропаганда війни може бути фізична, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яким до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а вчинення цього злочину службовою особою з використанням влади або службового становища слід кваліфікувати за сукупністю злочинів — за ст. 436 КК і відповідним службовим злочином. Це свідчить, що потрібно передбачити як кваліфікуючу ознаку цього діяння, передбачивши в ч. 2 таку ознаку як «ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища».

Стосовно суб'єкта злочину планування підготовка розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК) в юридичній літературі є наступні уподобання: 1) Є.В. Лащук — заявляє «що суб'єкт злочину — загальний. Як правило, ці злочини вчиняють: глава держави, члени уряду, особи, які обіймають керівні посади у військовій ієрархії, дипломатичному корпусі, в політичних партіях тощо [37, с. 1022]; 2) В.М. Киричко — стверджує, що після досягнення 16-річного віку суб'єктом цього злочину можуть бути службові особи, які здійснюють відповідні функції в системі державної влади чи збройних сил держави, уповноважені вирішувати питання військового планування і управління а також інші особи [35, с. 645–646]; 3) М.І. Хавронюк — стверджує, що «суб'єкт цього злочину — загальний. Проте у перших трьох формах, а також у п'ятій цей злочин може вчинятися, як правило, лише службовою особою ЗС чи інших військових формувань України або службовою особою вищого органу державної влади чи центрального органу виконавчої влади, яка за своїми повноваженнями фактично може спланувати, підготувати чи розв'язати агресивну війну (військовий конфлікт) або ініціювати ведення агресивної війни чи віддати наказ про здійснення агресивних військових дій, — глава держави, Верховний головнокомандувач ЗС, Секретар РНБО, Міністр оборони, начальник Генерального штабу ЗС тощо» [38, с. 1241]; 4) С.С. Яценко — запевняє, що суб'єктом цього злочину можуть бути особи з числа керівників держави, військово-промислового комплексу і т. ін. — як військові, так і цивільні [42, с. 906]; 5) Т.М. Тертиченко — переконує, що суб'єкт цього злочину, хоча у диспозиції кримінально-правової норми такої вказівки не міститься, по-суті є спеціальним, адже зазначені в ній дії можуть бути вчинені лише вищими посадовими особами держави чи збройних сил, до компетенції яких належить питання військового планування та управління. Що стосується учасників агресивних війн, то вони несуть відповідальність за вчинення конкретних військових злочинів та злочинів проти людства (застосування зброї масового знищення, найманство тощо) [34, с. 745]; 6) О.Г. Кибальник, І.Г. Соломоненко — вбачають, що суб'єкт плануван-

ня, підготовки і розв'язування агресивної війни у кримінальному праві є загальний, тобто у відповідності за ч.1 ст. 353 КК РФ може бути будь-яка осудна фізична особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 16-ть років (аналогічним чином визнається коло осіб ведення агресивної війни за ч. 2 ст. 353 КК РФ) [41, с. 154–155].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 437 КК дає нам підстави виділити з них наступні позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років; 2) що суб'єктом цього злочину у перших трьох формах прояву цього злочину суб'єктом злочину можуть бути вищі посадові особи держави (глава держави, Верховний головнокомандувач ЗС, Міністр Оборони, начальник Генерального штабу ЗС, Керівники інших збройних формувань держави, Керівники уряду, тобто особи, уповноважені вирішувати питання воєнного планування, підготовку або розв'язання війни чи воєнного конфлікту, або ініціювати ведення агресивної війни чи віддавати наказ про здійснення агресивних воєнних дій); 3) суб'єктами в четвертій і 5 формах прояву можуть бути як службові, так і не службові особи.

На підставі викладеного вище можна запропонувати наступне визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину планування, підготовка, розв'язання та ведення агресивної війни може бути фізична, приватна, не службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років, а вчинення цього злочину представником влади слід кваліфікувати за ч. 2 цієї ст. 437 КК, як спеціальний суб'єкт за відповідною ознакою цього злочину».

У відношенні суб'єкта злочину порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК) є наступні погляди: 1) Є.В. Лашук — запевняє, що якщо «останній полягає у відданні наказу про вчинення дій, передбачених частиною першою статті 438 КК, є спеціальним — службова особа, яка за своїми повноваженнями може віддавати відповідні накази (це вправі робити не тільки військовослужбовці, а й політичні керівники держави), то у разі вчинення інших суспільно-небезпечних дій, перелічених у цій статті, — загальний. Якщо передбачені цією статтею діяння вчиняються військовослужбовцем, вони можуть бути кваліфіковані як військовий злочин (зокрема, за стст. 432–435 КК) та додаткової кваліфікації за ст. 438 КК не потребують» [37, с. 1025]; 2) В.М. Киричко — заявляє, що «суб'єктом віддання наказу про вчинення зазначених у ст. 438 КК дій може бути лише службова особа (як військова, так і цивільна). В інших випадках учинення цього злочину суб'єктом може виступати будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Дії військовослужбовців можуть бути кваліфіковані за стст. 432, 433, 434 КК, у яких передбачені спеціальні норми» [35, с. 648]; 3) М.І. Хавронюк — стверджує, що «суб'єкт злочину в перших п'яти його формах — загальний. В окремих випадках ним не може бути військовослужбовець. Наприклад, такі вчинені військовослужбовцями порушення законів та звичаїв війни, як мародерство, насильство над населенням у районі воєнних дій, погане поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вчинене неодноразово, пов'язане з особливою жорстокістю чи спрямоване проти хво-

рих і поранених, тягнуть відповідальність за стст. 432, 433, 434 КК. Суб'єкт злочину в його шостій формі спеціальний: ним є службова особа, яка за своїми повноваженнями може видавати накази, які стосуються права війни. Накази про ті чи інші порушення законів та звичаїв війни можуть видаватися не тільки військовими, а й політичним керівництвом країни ... У разі віддання військовою службовою особою наказу про порушення законів та звичаїв війни, вчиненого в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, її дії слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 424 КК, а якщо такі дії були поєднані з умисним вбивством, — додатково за частиною 2 статті 438 КК» [38, с. 1243—1244].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 438 КК, дає нам можливість сформулювати наступне визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину порушення законів та звичаїв війни у перших п'яти формах може бути фізична осудна, приватна, не службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (в окремих випадках ними не може бути військовослужбовець, зокрема, дії військовослужбовців, передбачені цією статтею можуть бути кваліфіковані за стст. 432—435 КК, у яких передбачені спеціальні норми та додаткової кваліфікації за статтею 438 КК не потребують). Суб'єкт злочину у його шостій формі, є службова особа, яка за своїми повноваженнями може видавати накази, які стосуються права війни (це вправі робити не тільки військовослужбовці, а й політичні керівники держави). У разі віддання військовою службовою особою наказу про порушення законів та звичаїв війни, вчиненого в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, її дії слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 424 КК».

Суб'єкт злочину найманство (стаття 447 КК). У відношенні суб'єкта злочину, передбаченого статтею 447 КК існують такі погляди: 1) В.М. Киричко — стверджує, що «суб'єкт злочину — особа, яка досягла 16-річного віку (за частиною першою цієї статті). За частиною другою цієї статті суб'єкт злочину особа, яка досягла 16-річного віку і характеризується сукупністю вказаних вище ознак найманця» [35, с. 649—650]; 2) М.І. Хавронюк — запевняє, що «суб'єкт злочину у перших п'яти його формах — загальний (у випадку, коли такі фактичні дії, як вербування, фінансування, матеріальне забезпечення і навчання найманців, були вчинені за межами України іноземцем або особою без громадянства, що не проживає постійно в Україні, вони не підлягають відповідальності за ст. 447 КК, якщо інше не буде прямо передбачене міжнародними договорами України, оскільки найманство не відноситься до особливо тяжких злочинів). Щодо шостої форми цього злочину, то у даному випадку ознаки суб'єкта злочину (найманця) чітко перелічені у законодавстві ... а) спеціально завербована на місці або за кордоном для того, щоб брати участь у збройному конфлікті; б) фактично бере участь у воєнних діях; в) бере участь у воєнних діях, керуючись головним чином, бажанням одержати особисту вигоду ...; г) не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває у конфлікті; д) не належить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті; є) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у кон-

флікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, що належить до складу її збройних сил (наприклад, як військовий радник)» [38, с. 1262–1263]; 3) Є.В. Лащук — переконаний, що «суб'єкт злочину, передбаченого частиною першою статті 447 КК, — загальний, злочину, передбаченого частиною другою цієї статті, — спеціальний а саме найманець. ... В аналізованому злочині найманцем може виступати тільки громадянин України. Не можуть визнаватися найманцями особи, які безпосередньо не беруть участі у воєнних діях (медичний персонал, духовенство, журналісти), у тому числі особи, які працюють технічними інструкторами, радниками, пілотами транспортних літаків, а зброю носять лише для самозахисту» [37, с. 1036].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК, дає нам можливість запропонувати наступне визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину найманство може бути за ч. 1 цієї статті фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави, особа без громадянства, що не проживає в Україні), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років. За ч. 2 цієї статті суб'єкт злочину — спеціальний, а саме найманець ... особа, яка: а) спеціально завербована на місці або за кордоном для того, щоб битися у збройному конфлікті; б) беручи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням одержати особисту вигоду, якій дійсно обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, обіцяну чи виплачувану комбатантом такого рангу і функцій, які входять до особового складу збройних сил даної сторони; в) не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті; г) не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті; д) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, яка входить до складу її збройних сил».

Суб'єкт злочинів проти безпеки людства (стст. 439, 440, 441, 442 КК). У відношенні суб'єкта злочину застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК) існують наступні погляди: 1) В.М. Киричко, І.Г. Поплавський, Т.М. Тертиченко — заявляють, що суб'єктом цього злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку [35, с. 651; 36, с. 917; 34, с. 751]; 2) Є.В. Лащук, М.І. Хавронюк — переконують, що суб'єкт цього злочину — загальний [37, с. 1027; 38, с. 1246].

Аналіз зазначених поглядів свідчить, що суб'єктом цього злочину може бути фізична особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років.

Стосовно суб'єкта злочину розроблення, виробництва, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК) є такі судження: 1) Є.В. Лащук, М.І. Хавронюк — запевняють, що суб'єкт цього злочину — загальний [37, с. 1027; 38, с. 1248]; 2) Т.М. Тертиченко, І.Г. Поплавський, В.М. Киричко — заявляють, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, якій виповнилося 16-ть років [34, с. 751; 36, с. 918; 35, с. 652].

Аналіз злочину, передбаченого ст. 440 КК, дає нам можливість запропонувати наступне визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину роз-

роблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення може бути фізична осудна, приватна, неслужбова особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років».

Щодо суб'єкта злочину екоцид (ст. 441 КК) є такі судження: 1) Є.В. Лащук, М.І. Хавронюк — стверджують, що суб'єкт цього злочину — загальний [37, с. 1027; 38, с. 1250]; 2) В.М. Киричко — запевняє, що суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку [35, с. 653]; 3) І.Г. Поплавський — переко­нує, що суб'єктом цього злочину є будь-яка фізична особа, яка досягла 16-річного віку [36, с. 920].

Виходячи з аналізу цих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 441 КК, можна запропонувати визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину екоцид є фізична, осудна, неслужбова, приватна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років».

Стосовно суб'єкта злочину геноцид (ст. 442 КК) існують наступні погляди: 1) М.І. Хавронюк, Є.В. Лащук — запевняють, що суб'єкт цього злочину — загальний [38, с. 1252; 37, с. 1030]; 2) В.М. Киричко, І.Г. Поплавський — заявляють, що суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку [35, с. 655; 36, с. 923].

Маючи такі погляди ми можемо запропонувати наступне визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 442 КК: «Суб'єктом злочину геноцид може бути фізична осудна, приватна, не службова особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років».

Суб'єкт злочинів проти міжнародного правопорядку (стст. 443, 444, 445, 446 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 443 КК є такі вподобання: М.І. Хавронюк, Є.В. Лащук, В.М. Киричко — стверджують, що суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку [38, с. 1255; 37, с. 1031; 35, с. 657]. На наш погляд, більш повним буде наступне визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину посягання на життя представника іноземної держави може бути фізична осудна, приватна неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 14-ть років».

У відношенні суб'єкта злочину, передбаченого статтею 444 КК існують наступні судження: 1) Є. В. Лащук, М. І. Хавронюк — переконують, що суб'єкт цього злочину — загальний [37, с. 1032; 38, с. 1257]; 2) В.М. Киричко, Т.М. Тертиченко — наполягають, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна, особа, яка досягла 16-річного віку. Ці визначення зумовлюють нас запропонувати наступне визначення суб'єкта злочину, передбаченого статтею 444 КК: «Суб'єктом діяння злочину проти осіб та установ, що мають міжнародний захист, може бути фізична осудна, приватна, службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років».

Суб'єкт злочину незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК). Стосовно цього суб'єкта злочину існують наступні погляди: 1) Є.В. Лащук — стверджує, що «суб'єкт цього злочину — загальний. Вчинення таких дій особою, передбачених ч. 2

ст. 401 КК, за наявності відповідних ознак складу злочину, тягне за собою відповідальність цієї особи за ст. 435 КК» [37, с.1033]; 2) В.М. Киричко — наполягає на тому, що суб'єкт цього злочину — особа, яка досягла 16-річного віку. Стаття 445 передбачає загальну норму про незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала. Вона не застосовується, якщо дії можна кваліфікувати за статтями, що передбачають спеціальні норми, зокрема, за ст. 435 КК як військовий злочин, або за ст. 438 КК як порушення законів війни [35, с. 658]; 3) Т.М. Тертиченко — запевняє, що «суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку» [34, с. 758].

Аналіз названих вище поглядів допомагає нам сформулювати наступне визначення суб'єкта злочину, передбаченого статтею 445 КК: «Суб'єктом злочину незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала може бути фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років. Ця стаття не застосовується, якщо дії можна кваліфікувати за ст.ст. 435 та 438 КК».

У відношенні суб'єкта злочину піратство (ст. 446 КК) існують такі погляди: 1) Є.В. Лащук — запевняє, що суб'єкт цього злочину — загальний [37, с. 1035]; 2) М.І. Хавронюк — наполягає на тому, що «суб'єкт цього злочину — спеціальний. Це особа зі складу екіпажу (капітан, інші особи командного складу і суднової команди) чи пасажир будь-якого приватновласницького або привітного до нього морського чи річкового судна, у тому числі катера або човна» [38, с. 1260]; 3) В.М. Киричко — стверджує, що суб'єктом цього злочину може бути член екіпажу чи пасажир піратського судна, який досяг 16-річного віку [35, с. 660]; 4) Т.М. Тертиченко — наполягає на тому, що «суб'єктом піратства може бути будь-яка осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку... У випадку, коли напад на судно вчиняється з військових чи інших державних суден, то потрібно розрізняти напад при потуранні, бездіяльності державної влади (такий напад — піратський) і напад від імені та в інтересах держави (це агресії запитає а не піратство)» [34, с. 759].

Аналіз названих нами вище точок зору дає нам можливість сформулювати наступне визначення суб'єкта злочину, передбаченого статтею 446 КК: «Суб'єктом злочину піратство може бути фізична осудна особа — спеціальний суб'єкт — це особа зі складу екіпажу (капітан, інші особи командного складу і суднової команди) чи пасажир будь-якого приватного судна, у тому числі катера чи човна, яка досягла до вчинення злочину 16-річного віку (у випадку, коли напад на судно вчиняється з військових чи інших державних суден, то потрібно розрізняти напад при потуранні, бездіяльності державної влади — такий напад є піратським, а напади від імені і в інтересах держави — це буде акт агресії, а не піратство)». Крім того, необхідно зазначити, що певною мірою проблема суб'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку взагалі вирішується на законодавчому рівні і в деяких зарубіжних джерелах [43; 44; 45; 46].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна дійти наступних суджень: 1) що авторами формулюються визначення суб'єкта злочинів

проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку характеризуються неповнотою змісту; 2) деякі визначення суб'єктів аналізованих злочинів є суперечливими; 3) неповнота змісту визначення суб'єкта цих злочинів не може слугувати теорії кримінального права та правозастосовній діяльності правоохоронних органів та суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С.А.* Суб'єкт преступлення по Уголовному кодексу Узбекской ССР / С.А. Абдуразаков Г.А. Ахмедов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР / [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. — Ташкент, 1970. — С. 137—147.
2. *Абшилава Г.В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика / Г.В. Абшилава // Российский следователь. — 2004. — № 10. — С. 18—20.
3. *Бородин С.В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С.В. Бородин, Н.А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. — М., 1994. — С. 57—59.
4. *Владимиров В.А.* Суб'єкт преступлення по советскому уголовному праву : Лекция / В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий. — М. : МООН РСФСР, 1964. — 59 с.
5. *Наумов А.В.* Предприятие на скамье подсудимых / А.В. Наумов // Советская юстиция. 1992. — № 17—18. — С. 3—4.
6. *Орлов В.С.* Суб'єкт преступлення по советскому уголовному праву / В.С. Орлов. — М. : Госюриздат, 1958. — 260 с.
7. *Орымбаев В.С.* Специальные субъекты преступления / Р. Орымбаев; отв. ред. Г.И. Баймурзин. — Алма-Ата : Наука Каз. ССР, 1977. — 152 с.
8. *Павлов В.Г.* Суб'єкт преступлення / В.Г. Павлов. — СПб : Юридический центр Пресс, 2001. — 318 с.
9. *Розенко В.І.* Суб'єкт злочину / В.І. Розенко, В.К., Матвійчук // Лекція. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 2004. — 36 с.
10. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов. — К. : Наукова думка, 1978. — 304 с.
11. *Протченко Б.А.* Понятие невменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изд. Вузов Правоведение. — 1987. — С. 82—86.
12. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. — Х., 2001. — С. 130—141.
13. *Устименко В.В.* Суб'єкт преступлення (понятие и виды): Учеб. пособие / В.В. Устименко. — Х. : Харьк. юрид. ин.-т, 1989. — 140 с.
14. Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А. И. Коробеева. — СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2008. — Т. 1: Преступление и наказание. — 2008. — 1133 с.
15. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум [Навч. посібник] / Костенко О.М., Козаченко І.П., Матвійчук В.К. та ін.; за заг. ред. В.К. Матвійчука. — К. : КНТ, 2006. — 432 с.
16. *Шем'яков О.П.* Суб'єкт злочину / О.П. Шем'яков // Кримінальне право України (Загальна частина) / Хохлова І.В., Шем'яков О.П. : Навч. посібник. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — С. 86—95.

17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: pro et contra
Юридична газета. № 24, 12 травня. — 2013. — 1.4 — 9.

18. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної
Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.

19. *Шабалин В.А.* Методологические вопросы правоведения. В связи с теорией и практикой социалистического управления / В.А. Шабалин. — Саратов : Саратов. ун-т, 1972. — 226 с.

20. *Пионтковский А.А.* Преступление в области природных богатств / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права: В 6 т. / [редкол. : А.А. Пионтковский и др.] — М. : 1971. — Т. 5. — С. 513—544.

21. *Писарев А.* Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция, 1982. — С. 7—10.

22. *Пакутин В.Д.* Ответственность за незаконную порубку леса / В.Д. Пакутин // Социалистическая законность. — 1978. — № 11. — С. 40—42.

23. *Баулін Ю.В.* Злочини у сфер обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю.В. Баулін // Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В.Сташиса, В.Я. Тація. — К., 2003. — С. 830—899.

24. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Національна академія управління, 2011. — 368 с.

25. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: ок. 5700слов / [Ожегов С.И.; под. ред. чл.—корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой]. — 19 изд., испр. — М. : Рус. яз., 1987. — 846 с.

26. *Даль В.Д.* Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. / В.И. Даль. — М. : Государственное издательство иностр. и национальных словарей, 1955. — Т. 4. — 1956. — 583 с.

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К.; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.

28. *Матвейчук В.К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: Учеб. пособие / В.К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. — 79 с.

29. *Попов М.И.* Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг / М.І. Попов, С.О. Харитонов // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. — т. 2: Особлива частина / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид. допов. — Х. : Право, 2013, / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. — 2013. — С. 782—840.

30. *Здравомыслов Б.В.* Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. — М. : Юрид. лит., 1975. — 168 с.

31. *Мельник М.І.* Злочини у сфері службової діяльності / М.І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина: Підруч. / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К., 2004. — С. 491—513.

32. *Матвейчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні: тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 1992. — С. 62—64.

33. *Гавриш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / С.Б. Гавриш. — Харьков : Основа, 1994. — 640 с.

34. *Тертиченко Т.М.* Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку / Т.М. Тертиченко // Кримінальне право (Особлива частина) : підручник ; за ред. О.О. Дудорова, Э.О. Письменського. — [2-ге вид]. — К. : «ВД «Дакор», 2013. — С. 741—760.

35. *Киричко В.М.* Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку / В.М. Киричко // Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5-те вид. переробл. і допов. — Х. : Право, 2015, — С. 641—659.

36. *Поплавський І.Г.* Преступления против мира, безопасности человечества и международного правопорядка / И.Г. Поплавський // Уголовный кодекс Украины. Комментарий. Под. ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. — Харьков : ООО «Одиссей», 2001. — С. 909—932.

37. *Лашук Є.В.* Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку / Є.В. Лашук // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 1017—1037.

38. *Хавронюк М.І.* Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку / М.І. Хавронюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — 9-те вид. переробл. та допов. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 1238—1263.

39. *Матишевський П.С.* Коментар до статей 436, 443, 447 КК України // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року; За ред. С.С. Яценка. — К. : А. С. К., 2002. — С. 900—921.

40. *Александров Ю.В.* Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку / Ю. В. Александров // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) — Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К. : Атіка, 2008. — С. 672—685.

41. *Кибальник А.Г.* Преступления против мира и безопасности человечества / А.Г. Кибальник, И.Г. Соломоненко // Под науч. ред. док. юрид. наук, проф. А.В. Наумова. — СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. — 385 с.

42. *Яценко С.С.* Коментар до статей 437—442, 444—446 КК України / С.С. Яценко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року; За ред. С.С. Яценка. — К. : А. С. К., 2002. — С. 904—915.

43. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 226 p.

44. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova ; — St Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 366 p.

45. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik ; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 366 p.

46. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. – St. Petersburg : «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 313 p.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A.* Subekt prestuplenija po Uголовnomu kodeksu Uzbekskoj SSR/ S.A. Abdurazakov G.A. Ahmedov// Voprosy sovershenstvovanija zakonodatel'stva Uzbekskoj SSR/ [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. – Tashkent, 1970. – S. 137–147.

2. *Abshilava G.V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika / G.V. Abshilava // Rossijskij sledovatel'. – 2004. – № 10. – S. 18–20.

3. *Borodin S.V.* K voprosu sovershenstvovanija zakonodatel'stva ob uголовnoj otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov// Sovremennye tendencii razvitiija uголовnoj politiki i uголовного zakonodatel'stva. – M., 1994. – S. 57–59.

4. *Vladimirov V.A.* Subekt prestuplenija po sovetскому uголовnomu pravu: Lekcija / V.A. Vladimirov, G.A. Levickij. – M. : MOOP RSFSR, 1964. – 59 s.

5. *Naumov A.V.* Predpriyatje na skam'e podsudimyh / A.V. Naumov // Sovetskaja justicija. 1992. – № 17–18. – S. 3–4.

6. *Orlov V.S.* Subekt prestuplenija po sovetскому uголовnomu pravu / V.S. Orlov. – M. : Gosjurizdat, 1958. – 260 s.

7. *Orymbaev V.S.* Special'nye subekty prestuplenija / R. Orymbaev; otv. red. G.I. Bajmurzin. – Alma-Ata : Nauka Kaz. SSR, 1977. – 152 s.

8. *Pavlov V.G.* Subekt prestuplenija / V.G. Pavlov. – SPb : Juridicheskij centr Press, 2001. – 318 s.

9. *Rozenko V.I.* Subiekt zlochynu/ V.I. Rozenko, V.K. Matviichuk// Lektsiia. – K. : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 2004. – 36 s.

10. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija / A.Ja. Svetlov. – K. : Naukova dumka, 1978. – 304 s.

11. *Protchenko B.A.* Ponjatje nevmenjaemosti v sovetском uголовnom prave / B.A. Protchenko// Izd. Vuzov Pravovedenie. – 1987. – S. 82–86.

12. *Tatsii V.Ya.* Subiekt zlochynu / V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruch. dlja stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in]; za red. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – K. – Kh., 2001. – S. 130–141.

13. *Ustimenko V.V.* Subekt prestuplenija (ponjatje i vidy): Ucheb. posobie / V.V. Ustimenko. – H. : Har'k. jurid. in.-t, 1989. – 140 s.

14. Polnyj kurs uголовного prava: V 5 t. / Pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasl. dejatelja nauki RF A.I. Korobeeva. – SPb. : R. Aslanov, Juridicheskij centr Press, 2008. – T. 1: Prestuplenie i nakazanie. – 2008. – 1133 s.

15. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Praktykum [Navch. posibnyk] / Kostenko O.M., Kozachenko I.P., Matviichuk V.K. ta in.; za zah. red. V.K. Matviichuka. – K. : KNT, 2006. – 432 s.

16. *Shemiakov O.P.* Subiekt zlochynu / O.P. Shemiakov // Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna)/ Khokhlova I.V., Shemiakov O.P. : Navch. posibnyk. – K. : Tsentr navchalnoi literatury, 2006. – S. 86–95.

17. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib v Ukraini: pro et contra Yurydychna hazeta. № 24, 12 travnia. – 2013. – 1.4 – 9.

18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.

19. *Shabalin V.A.* Metodologicheskie voprosy pravovedeniya. V svyazi s teoriej i praktikoj socialisticheskogo upravleniya / V.A. Shabalin. — Saratov : Sarat. un-t, 1972. — 226 s.

20. *Piontkovskij A.A.* Prestuplenie v oblasti prirodnyh bogatstv / A.A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo ugolovnogogo prava: V 6 t. / [redkol. : A.A. Piontkovskij i dr.] — M. : 1971. — T. 5. — S. 513–544.

21. *Pisarev A.* Pravovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // Sovetskaja justiciya, 1982 — S. 7–10.

22. *Pakutin V.D.* Otvetstvennost' za nezakonnuju porubku lesa / V.D. Pakutin // Socialisticheskaja zakonnost' — 1978. — № 11. — S. 40–42.

23. *Baulin Yu.V.* Zlochyny u sfer obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / Yu.V. Baulin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar / [Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, S.B. Havrysh ta in.]; za zah. red. V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K., 2003. — S. 830–899.

24. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta praktychni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. — 368 s.

25. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka: ok. 5700slov / [Ozhegov S.I.; pod. red. chl.—korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj]. — 19 izd., ispr. — M. : Rus. jaz., 1987. — 846 s.

26. *Dal' V.D.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazyka: V 4 t. / V.I. Dal'. — M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostr. i nacional'nyh slovarej, 1955. — T. 4. — 1956. — 583 s.

27. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. — K., Irpin : Perun, 2005. — 1728 s.

28. *Matvejchuk V.K.* Ugolovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagryzaniem vodnyh obektov: Ucheb. posobie / V.K. Matvejchuk. — K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. — 79 s.

29. *Popov M.I.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti ta profesiinoi diialnosti, poviazani z nadanniam publicnykh posluh / M.I. Popov, S.O. Kharytonov // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: U 2 t. — t. 2: Osoblyva chastyna / Za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. dopov. — Kh. : Pravo, 2013, / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. — 2013. — S. 782–840.

30. *Zdravomyslov B.V.* Dolzhnostnye prestupleniya. Ponjatie i kvalifikacija / B.V. Zdravomyslov. — M. : Jurid. lit., 1975. — 168 s.

31. *Melnyk M.I.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti / M.I. Melnyk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruch. / [Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.]; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K., 2004. — S. 491–513.

32. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini: tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf. / AN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. — K., 1992. — S. 62–64.

33. *Gavrysh S.B.* Ugolovno-pravovaja ohrana prirodnoj srody Ukrainy. Problemy teorii i razvitija zakonodatel'stva / S.B. Gavrysh. — Har'kov : Osnova, 1994. — 640 s.

34. *Tertychenko T.M.* Zlochyny proty myru, bezpeky liudstva ta mizhnarodnoho pravoporiadku / T.M. Tertychenko // Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna) :

pidruchnyk ; za red. O.O. Dudorova, Ye.O. Pysmenskoho. — [2-he vyd]. — K. : “VD “Dakor”, 2013. — S. 741–760.

35. *Kyrychko V.M.* Zlochyny proty myru, bezpeky liudstva ta mizhnarodnoho pravoporiadku / V.M. Kyrychko // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna : pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. ; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. pererobl. i dopov. — Kh. : Pravo, 2015. — S. 641–659.

36. *Poplavs'kij I.G.* Prestuplenija protiv mira, bezopasnosti chelovechestva i mezhdunarodnogo pravoporjadka / I.G. Poplavs'kij // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij. Pod. red. Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. — Har'kov : OOO “Odisej”, 2001. — S. 909–932.

37. *Lashchuk Ye.V.* Zlochyny proty myru, bezpeky liudstva ta mizhnarodnoho pravoporiadku / Ye.V. Lashchuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuhi, A.V. Savchenka, V.V. Cherneia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 1017–1037.

38. *Khavroniuk M.I.* Zlochyny proty myru, bezpeky liudstva ta mizhnarodnoho pravoporiadku / M.I. Khavroniuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd. pererobl. ta dopov. — K. : Yurydychna dumka, 2012. — S. 1238–1263.

39. *Matyshevskiy P.S.* Komentar do statei 436, 443, 447 KK Ukrainy // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; Za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 roku; Za red. S.S. Yatsenka. — K. : A. S. K., 2002. — S. 900–921.

40. *Aleksandrov Yu.V.* Zlochyny proty myru, bezpeky liudstva ta mizhnarodnoho pravoporiadku / Yu.V. Aleksandrov // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruchnyk (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.) — Vyd. 2-he, pererobl. ta dopov. / Za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K. : Atika, 2008. — S. 672–685.

41. *Kibal'nik A.G.* Prestuplenija protiv mira i bezopasnosti chelovechestva / A.G. Kibal'nik, I.G. Solomonenko // Pod nauch. red. dok. jurid. nauk, prof. A.V. Naumova. — SPb. : Izd-vo “Juridicheskij centr Press”, 2004. — 385 s.

42. *Yatsenko S.S.* Komentar do statei 437–442, 444–446 KK Ukrainy / S.S. Yatsenko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; Za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 roku; Za red. S.S. Yatsenka. — K. : A. S. K., 2002. — S. 904–915.

43. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2002. — 226 p.

44. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova ; — St Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2002. — 366 p.

45. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik ; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2002. — 366 p.

46. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridicheskij Center — Press”, 2001. — 313 p.

Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

У статті проведено дослідження суб'єкту злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених статтями 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 КК України. Автором досліджені точки зору фахівців стосовно суб'єктів цих злочинів, що містяться в існуючих публікаціях та запропоновані визначення самих суб'єктів вказаних злочинів.

Ключові слова: суб'єкт злочинів, спеціальний суб'єкт, загальний суб'єкт, злочини проти миру, злочини проти безпеки людства, злочини проти міжнародного правопорядку, службова особа, приватна особа.

Харь И.А. Субъект преступлений против мира, безопасности человечества и международного правопорядка

В статье проведено исследование субъекта преступлений против мира, безопасности человечества и международного правопорядка, предусмотренных статьями 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 УК Украины. Автором исследованы точки зрения специалистов относительно субъектов этих преступлений, содержащихся в существующих публикациях и предложены определения самих субъектов указанных преступлений.

Ключевые слова: субъект преступлений, специальный субъект, общий субъект, преступления против мира, преступления против безопасности человечества, преступления против международного правопорядка, должностное лицо, частное лицо.

Khar I. Perpetrator of Crimes against Peace, Security of Mankind, and International Legal Order

In the article, the research of a perpetrator of crimes against peace, security of mankind, and international legal order provided for in Articles 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 of the Criminal Code of Ukraine is provided. The scientific viewpoints regarding a perpetrator of the mentioned crimes available in publications are analyzed. The author's definition of a perpetrator of crimes against peace, security of mankind, and international legal order is suggested.

Keywords: Perpetrator of a Crime; Specific Perpetrator; General Perpetrator; Crimes against Peace; Crimes against Security of Mankind; Crimes against International Legal Order; Public Person; Private Person

Стаття надійшла до редакції: 01.12. 2017.